

سعید اللہ

پی ایچ ڈی اسکالر، بلوچستان اسٹڈی سنٹر، جامعہ بلوچستان، کوئٹہ

پروفیسر ڈاکٹر نسreen گل

چئیر پرسن، شعبہ بلوچی، جامعہ بلوچستان، کوئٹہ

بلوچی لبرائنک آزاٹ لپہء دروشی تجربت

Saeed Ullah *

PhD Scholar, Balochistan Study Centre, University of Balochistan, Quetta.

Prof. Dr. Nasreen Gul

Head, Department of Balochi, University of Balochistan, Quetta.

*Corresponding Author: saeedaqil40@gmail.com

Free Verses in Balochi Literature: An Experience in Form

The beginning and development of modern Balochi poetry took place in the early 1950s. During this period, along with other poetic genres, free verse was also introduced in Balochi poetry. Modern Balochi poetry has seen some of the best thematic and poetic experiences in free verse. Poets such as Azad Jamalini, Malik Toqi, Ata shad, Akbar Barakzai, Siddiq Azath, Ashraf Sarbazi and some other poets have played a significant role in the promotion of free verse. The most prominent poet who took Baloch free verse in high stages was Atta Shad. Before Atta Shad, Balochi free verse traditionally was limited with a few political and progressive thoughts of subject materials. Atta Shad did not expend it in matter of objectivity but also promoted it in regards with art and aesthetics. This research paper thoroughly examines the history and tradition of free verse in Balochi poetry, as well as the various experiences within this form from the very inception till up to date.

Key Words: Movement, Free Verse, Trend, Technic, history, Modern, genre, poet, literature, experience.

پتار:

بلوچی نوکیں شاعری کہ پنجاہ دھک ء شریں وڑے بگج بیت ء اے وھدء در ستیں تہرانی تہ لپے کار گوں ازمی کنتہ کاریاں شعر ء رانک ء وتی ازم ء در شان ء کن انت۔ ہمے زمانگ ء آزات لپے تہ ء انجیں لپے کار پیدا ک بوت انت کہ آھاں ایوک لپے رنگ ء آھنگ ء ڈیل ء بالاد ء راگوں ساچشتی بود ء نوکیں بلوچی شاعری ء پڑا اکاپیں کنتہ کاری گرت کہ آھانی تہ ء گل خان نصیر، آزات جمال دینی، مراد ساحر، عطا شاد، ملک طوقی، اکبر باز کزئی ء دگہ بازیں حور انت۔ پرچا کہ اے وھدء لپے کار چہ اندگہ لہز انک ء زبان ء بلد کار ء زبر بوتگ انت، پیشکا ایشانی ساچشت ازمی ء پگری حساب ء بزز ء بلند انت۔ اے پٹول آزات لپے دروشمی کنتہ کاریانی رد ء یک کسانیں کارے کہ آزات لپے زئی ء مرچی میں اہدء سر اتران کنگ بوتگ۔

فرانسیسی لہجی تہر کہ آزات لپے نام ء زانگ بیت ء فرانسیسی زبان ء Verse Libra کنگ بیت، ایشی ء بگج کار ء بندات کنوک و کٹرہو گوانت، وھدیکہ اے تہر فرانس ء نامدار بوت گڑا اے ایشی ء اندر ء اولی کنتہ کاریں فرانسی شاعر چارلس بود لیر ات کہ آئی ء آزات لپے ء رادیم ء برت۔ اہید ایشی ء دگہ بازیں شاعر اں کہ آھانی تہ ء ملارے، رامو ہم حور انت، فرانسیسی آزات لپے گوں دروشمی کنتہ کاریاں دیمروئی دات۔

چد ء پد انگریزی لہز انک ء اے لہجی دروشم ء تہ ء مزنیں کنتہ کاری ء جھدے کنگ بوت ء ماں انگریزی زبان ء آزات لپے ء Free Verse ء نام دیگ بوت۔ ہمے رنگ ء انگریزی ء دیم پہ اردو لہز انک ء آزات لپے اے شعری دروشم ء تہ ء کنتہ کاری بندات بوت، اردو لہز انک ء تہ ء محمد حسین آزاد، اکبر آلہ آبادی، شوق قدوائی، علامہ اقبال، جوش ملیح آبادی۔۔۔ بلے لپے اے تہر ء گیشتر دیمروئی دیوک ء نوکیں لپے کار کہ آیانی کد ء بالاد ماں اردو شاعری ء سک مزن انت ء یہ گپٹنی شاعری ء تہ ء پگری بغاوت ء حوالہ ء وتی مزنیں بستارے داریت۔⁽¹⁾

ہمے پیم آزات لپے چہ اردو لہز انک ء دیم پہ بلوچی زبان ء اتک ء سر بوت۔ چٹناھا بلوچی لہز انک ء نوکیں شاعری ء اندر ء ء آزات لپے ء بیت ء دروشم ء سر ء ہمکنس تجربت کنگ بوتگ اگاں پٹولی رنگ ء دیم ء آرگ بہ بنت داں بلوچی نوکیں شعری لہز انک ء آزات لپے دروشم ء کنتہ کاری ء اندیمیں بالاد ساپ ء پد ریں رنگی ء وانوکانی دیم ء مزنیں کچے ء اتک کنت۔

بلوچی نوکیں شاعریء تہ ۱۹۵۳ء میں ارزشتے ہست کہ اے سالء بلوچی شاعریء یک انجیں کتابے چھاپ بوت کہ آئیء بلوچی نوکیں شاعریء ہدء امکانات گین کرت انت۔ اے کتاب بلوچی زبانء مونسء نوک پگریں شاعر واجہ آرات جمال دینیء ”مستیں توار“ انت۔^(۲)

واجہ جمال دینی آرات تیں شاعرے بوتگ کہ آئی نہ ایوک آرات لپء دروشم گیشنگ بلکیں آئیء لپء لوٹء زلورتاں ہوار تکلیکی وڑء رھبند ہم شریں ڈولے ء ٹہینگ انت، آراتء شاعری آئی کردارء پیمء انجوش سادگ ء تچ انت، آراجمانی مولء مکدء السی جانبداریء رامرچی نیں از مکارء ہاترء الی نیں چیز سر پد بیت ء ہمانیء دیروئی پسندیں شاعریء لیکہ ء سوب ء آئیء شاعریء تہ ادء مز دورء درنگ بچیں ء پد منگیں بلوچانی دلانی دریگ مارگ ء سمانگ بنت۔ زندء کا زماں ء بابت ء آئیء لیکہ ساپ ء تچ انت۔۔۔ آرات ء از مکاری کرد تکنیک ء نگپ ء ہم آہنگی ء چہ یک انجیں تاثرے پیدا کہ بیت کہ شعر گوشداروک ء دل ء دماغ وش بنت۔^(۳)

چناھا آرات لپء ہئیت ء اندرء زگری ء لوٹ ہمیش انت کہ گیشتر ہیال ء جذبگانی کدرء ارزشت گندگ بیت ء آرات جمال دینی اوں ہا اولی از مکارانت کہ آئیء گوں تہی مارشت ء جذبگ آرات لپء پرست ء آئی کرداں ایش انت کہ گوں پراہ ء شاہگانیں ڈولیء آرات لپء تہی جذبگ ء مارشت گوں وتی ہیال ء ڈولدری ء زیبائی ء دیمء آرت انت ء آرات لپء دروشمء را بلوچی نوکیں شاعریء اندرء یک نوکیں نام ء پجارے بکشات۔ واجہ آرات جمال دینی ء وتی ہم نامیں شعری تہر ء تہ انجیں تجربت کت کہ اے تہر پہ بلوچی شعری سفر ء تہ یک الہیں آپسریء شکل ء مئے دیمء اتک۔ آرات جمال دینی ء چونکہ بلوچی شاعریء ہما مکتبہ پکرء گوں سیادی کرتگ ات کہ آ انسانى جوزہ باھندء گوں زندگی ء زندگیاں کدراں ہمگر نچ کنگ لوٹ انت پشکا آئیء آرات لپء را ہم ہما پیم ء دیروئی یے بکشات ء انجیں ”ماسٹر پیس“ لپء مئے شاعریء دات کہ ایشانی نامء گرگ ء ابید ماوتی نوکیں شاعریء دپترء سرجم گشت نہ کنیں۔^(۴)

واجہ جمال دینیء لپء راجہ اندری دنیا ء گوں ہمگر نچ کت ء لپء تہی دروشم ء راد بیروئی دات ء بلوچی نوکیں لپء کاریء پڑا ء یک نوکیں شعری ہئیت ء دروشم بکشات۔ بلکیں چیدء پیش اندگہ بازیں لہجی تہرانی سرء کتہ کاری کنگ بوتگ، چونکہ پابند لپء، سلہیں لپء دگہ بازیں لہجی تہر گوں جوانیں ڈولے ء نبشنگ کنگ بوتگت بلے لہجی تہراں ابید نوکیں شعری دروشمے تجربت ء دگہ گچ وڑیں زلورت ہم کس ء نہ بوتگ۔

بلکیں گل خان نصیرؒ پیہیں شاعراں اوں دگہ نوکتریں شعری دروشمے آرگ ء بابت ء نہ جیڑا تک بلے
آزات ء نوکتریں ء نوکیں رنگ ء دابے ء گوں نوکیں شعری تہری ء بندات ء گوں بلوچی آزات بلے رامز نیں ہند ء
درجے ء ٹرت ء سینت۔ نوکیں بلوچی بلے از می ء پگری ردوم ء سفر ء آزات جمال دینی ء کرد درستاں چہ دیم ء ترانت۔ پرچا
کہ آئی ء بلوچی بلے رافر دے تہی احساس ء گوں ہمگر نچ گت، دومی نیمگ ء آئی ء وتی اصد ء سیاسی چست ء ایر ظلم ء زور اکی ء
اندگہ جاور ہالاناں گوں چہر ء چیدگاں ء گوں نوکیں رھبندی ء بلے دروشم ٹہیننگ بلکیں آئی ء کوھنیں شعری
روایت ء گیتگالی (مکالماتی) رنگ وتی گت ء بلے نوکیں ات۔^(۵)
آزات ء شاعری سرجم ء وتی راج ء سرزمین ء جاورانی ندرگ کشی انت۔ آئی ء زبان پہک ء سادگ انت
بلے بلے گوں از می ء پگری ڈول داری ء بازواناک انت۔

شد شد شد

شدایت نریان سمند ٹرندیں

دڑہ جنت شانیت ہاکان ء

پہ آزمان ء

شد شد شد! چہ زہر ء کنگ گوشاں، قلم گور

اداں چاریت الاھوش ء

کنگ مک ڈوبر ء

چوا سپر ء

شہ زہر ء کپ بیت ترک ایت

سمند ٹرندیں ء رھواریں

مہ گوزا دشتا تہ آپ وار ء

کنگ اومان

سمند نریان

وتی سوار ء راہ ء چار بیت نہ گوشاں ء

دڑہ جنت شان ایت ہاکان ء

پہ آزمانہ^(۱)

آزات بندرہ چہ یک نیک ء سادگ دلیس انسانے بوتگ ء آئی ء گورہ انسان دوستی ء یک جوانیں سپتے بوتگ کہ مدام درتگ پنچ بزرگ ء گریانی پلہ مرز بوتگ ء آئی ء لپے کاری ء گیشتریں بنگپ اوں سردار ء میرانی ظلم ء جبر ء ہلاپ ء یک ڈاہ ء کو کاری ء یک آشوبی توارے گندگ بیت۔ بزرگ ء واریں مہلوک ء گوں مہر ء محبت آئی ء شاعری ء ارادہ انت۔ آزات جمالدینی ہر تہمیں زلم ء جبر ء لٹ ء پلے ء ہلاپ انت۔۔۔ آئی ء مہر ء دوستی ء پلسپہ ہچ ہا سیں زربشتے ء منت وار نہ انت۔۔۔ آچہ بوتن ء یک شاعر ء لبز انتی ء بستار ء انسان دوستی ء پلسپہ ء سراکار بند گندگ بیت، آرنگ ء نسل ء پرک ء تپاوت ء چہ ابید سچمیں بنی آدم ء گوں مہر کنگ ء سکین ء دنت۔ انسان شعور ء لیکہ کہ وتی شاعری ء تہ ء جاگہ داتگ آچڑو انسانی انت ء آئی گورہ انسان یک مزن پاندیں علامت ء چیدگے۔۔۔^(۲)

آزات لپے ء دروشم ء پچار کنگ ء آزات ء کرد اوں مزن گندگ بیت، بلکیں لپے ء نوکیں بہت ء دروشم ء را گوں نوکتریں وڑ ء رھبنداں ماں بلوچی نوکیں شاعری ء اگاں یک ساچشتی جوانیں مقاسے رس انگ گڑا آھد مت ء چکانسری واجہ جمالدینی نیگ انت۔ آئی ء نامداریں آزات لچہانی تہ ء، سمند ٹرنڈیں، دوشی، پرندوشی، پدربچ ء دگہ بازیں لپے ہوار انت کہ پگری ء ازمی حساب ء باز ساڑاھگ کر زانت۔

آزات ء چہ پد اگاں لپے ء، سبقتی پچار ء رداچو نیں اوں بدلی ء نوکی یے اتنگ گڑا آکر دواجہ عطاء شاد نیگ انت کہ آئی پگری ء ازمی شاھگانی ء گوں آزات لپے ء بنگپ ء سرھالاں ہوار رھبند ء تکنیکانی اندر ء اوں جوانیں دیمروئی رس اتگ، آئی ء آزات لپے ء را گوں وتی تب ء رنگ ء گوناپ داتگ۔

بلوچی نوکیں لپے ء تہ ء پگری ء گواچنی ڈاہ آروک ء آئی ء تہ ء باز پہناتی ء امکانات ء گیسن کنگ ء وت بلوچی لپے ء جند ء گوں وتی اسٹائلیں ڈکشن ء ”اعتبار“ دیوکیں لپے کارے اگان مارا گندگ کنیت گڑا آواجہ عطا شاد انت۔ بلوچی آزات لپے ء دپتر ء عطاء شاد ہما مردم انت کہ آئی ء نام ء گرگ ء ابید نہ ایوک بلوچی لپے ء جند معنائے بزانت انت بلکیں سرجمیں بلوچی شاعری ء جند بے تام ء ہوا دگ انت۔۔۔ آئی ء وتی جندی شعری ڈکشن ء رنگ ء بلوچی شاعری ء دامن سک پراہ ء شاھگان کرنگ ء آئی ء مئے نوکیں لپے ء کہ ”ترپلی“ ء آماج بوت انچیں بالاد ء برزی بکشات کہ ما بلوچی نوکیں لپے ء چو نیں ہم مز نیں زبان لپے ء کاری ء دیم پہ دیم ایرٹ کن ایں۔^(۳)

عطاء شاد چوناھا ہما مزن پگر ء مزن ہیالیں شاعر بوتگ کہ آئی ء وتی ہرچ رنگیں شعر ء لپے یے کہ نبشتگ گڑا آئی رنگ ء درشان جتاںیں بستارے ء اندر ء بوتگ انت۔ آاے ہاتر ء کہ آزات لپے ء بالاد ء اندر ء شعری ہمالوٹ ء

گزر کہ آہان چد پیسریج شاعر بندیشنگ نہ کنگ۔ بلکیں آئی آزات لپہ انچوش ابہام ۽ گران بوگنت کہ لس وانوک ۽ زانت ۽ بھم ۽ چہ در بوگنت۔ لپہ دروشمی ۽ ہستی رد ۽ آئی ۽ ہمینچو کتہ کاری کنگ کہ ازمی ۽ تکلینی حساب ۽ توانا گندگ بنت۔۔۔ آزات لپہ ۽ تہ ۽ بیانیہ (ہما کہ آئی ۽ تہ ۽ کہسہ بہ بیت) مارشتی ۽ وت گپی بلکیں تو بگش اولی رند ۽ مردماں گوں دیم پہ دیم بوگ ۽ بدل ۽ وتا گوں دیم پہ دیم بوگ ۽ شعر گشتنگ، بزاں شاعری آئی ۽ گور ۽ کلوہ ۽ ہالے نہ ات کہ دگراں سرے بہ کنت، بلکیں یک جیدگے ات کہ آہس وتا گوں دیم پہ دیم بہ بیت پد آئی ۽ گور ۽ ٹنگپ ۽ ہما تجربت ات کہ چد ۽ پیسریجنگ ات انت۔^(۹)

پلانی ہشکسین پن پچے چوبے وی
تی سیاہیں ملگورانی دامن ۽
چو کہ منی ارساں رنج انت
گیریت من ۽ سیاہ ۽ تہاریں عاقبت
گوں ہشک ۽ ہیناریں دلانی واہگاں!
سہب ۽ سمین تاں پلو ۽ کنیت ۽ گوزیت
واہوں کہ آگاہوں نہ زانیں مرنگوں کہ زند گوں
جی پہ تی ملگور ۽ ہشکسین موسم ۽
گوں ماہکانیں دروشم ۽
چہسیت انارکاں رو، لہسین
لرزیت رکاں بام رنگیں
پہ سمین ۽ ناز بونیں لہرہاں
تی مہلسین سیم ۽ کدی لرزیت
کدی کنت گار
چو بخت ۽ منی
امیت ۽ دل بہریں سکیں
کہ شک ۽ کد پہ سد کی

دباؤوں کے آگاہوں نہ زانیں مرنگوں یا زندگوں^(۱۰)

عطاء شادہ پے ہاترہ Trend Maker سٹنگ بیت کہ آئی بلوچی نوکیں لپے بندات وتی رنگ ء درشان ء گوں کرتگ ء پیشکائے لہجی کتہ کاری ء ہرمت ء کرداوں ہمائی ء نام ء نکش انت، بلے کہ آچہ روایتی لپے آچہ یاگی نہیں شاعرے گندگ بیت بلے آئی ء ہمرچی میں جاورانی رداوتی دل تیر کہی درشان کرتگ ء احتجاج ہم کرتگ، بلے کوار ء جار ء سلوات یا تبلیغ نہ کرتگ، بلکیں از می راہ ء رہندانی تہ ء وتی گپ ء را ابر کرتگ، ذہنی حساب ء آ دیروٹی لوٹو کے بوتگ بلے پہ زانت وتی رھندے گیشنگ ء وتی واب ء واہگ انجیں رنگے ء دیم ء آرتگ انت کہ اود ء آمارگ ء مارشانی انجیں سرپوشیں حیالی دنیاے جوڑ کنت ء اے حیالی چاگرد آئی ذاتی ء نفسیاتی زند ء گوں انچو ہمگرنج انت کہ آوتی زند ء ہم جاوے گوں وتی تہی مارگ ء مارشانی ہمگرنج کنت ء از می تک ء دراگاز کنت۔^(۱۱)

عطاء شاد وتی اہد ء بار یگ ء تہ ء ہماکیں یاگی نہیں شاعر انت کہ آئی ء ہم آشوبی تب لپے شعرا نی اندر ء گندگ بنت، آئی شعرا نی تہ ء سیاست، دو دمان ء اندگہ چاگردی کہ ء ہمرچی میں جاورہال گوں از می ء تکنیکی کتہ کاری دروشم ء گندگ بنت۔ بلکیں آزات لپے تہر ء را بلوچی لبز انک ء یک انجیں برزی ء کتہ کاری دروشمے بکشات ء آزات لپے کہ ایثی ء بنگلج جمال دینی ء ٹنگ ات بلے عطاء شاد ء گوں وتی در شان ادب ء اسٹائل ء ایثی ء تہ ء گیشتر نوکی آورت۔

آزات جمال دینی پد اگاں کسے بلوچی ء آزات لپے را نام بکش انگ گڑا آکر د ء بتار عطاء بوتگ انت۔ چد ء پد اندگہ بازیں شاعر اں آزات لپے ہنیت ء دروشمی کتہ کاری ء گوں مشکول بوت انت۔ آہانی تہ ء اکبر بار کزنی ء پیہیں شاعر اں ہوار ملک طوقی، کریم دشتی، اللہ بخش بزدار، صدیق آزاد ء اشرف سر بازی ء اوں وتی بہر ہوار گپنگ انت۔

اکبر بار کزنی بلوچی شاعر ی تہ ء بنداتی زمانگ ء شاعرانی ٹولی ء گوں انت کہ آئی بلوچی نوکیں شاعر ی ء آزات لپے دروشم ء اوں جوانیں کتہ کاری کرتگ۔ بار کزنی ہما لپے کار انت کہ آئی ء گور ء گیشتریں تجربت ء کتہ کاری آزات لپے ٹیک انت ء ما آئی ء آزات لپے شاعر گشت کنیں۔ پگر ء ہیال ء ردا آئی ء گور ء چہ وتی عہد ء در ستیں شاعر اں سرہال ء بنگلج جتا انت، آئی ء آزات لپے تکنیکی ء از می رھندانی ردا گیشی ء جوانی آورتگ۔ آئی ء شعر ء لچھانی تہ ء دلی چاڑ ء ہل، راجی ء قومی جیر ڈھاں ہوار میان اُستمانی تک ء اوں ہیال در شانگ انت۔

اکبر ء شاعر ی جڑو بلوچ راجمان ء سیمسرانی چاگرد ء نہ ترایت بلکیں آئی ء پگر ء زانت سمجھیں اُستمان ء سیمسر اں چپ ء چاگرد کنت، ہے مستر یں ء برز تر یں پگری ہمگرنجی بزاں وابستگی ء سبب ء آسمیں اُستمان ء شاعر

گندگ کنیت۔ ”مانسانیں مانسان“ وش آتک، کس منی دردء نہ زانت، گودوہ رہچار، ویٹ کونگ، ء تارخ، چشیں لچے
ہے چیزء پدراہ ء سہراکیں درورانت۔^(۱۲)

روح ء کئے کشت کنت

رژن ء کئے داشت کنت

سیاہ شپ ء جلگہ ء

شپراں گل کنگ

روح ء بیرانی ء

زندء شاحنشہ ء

بیدرژن ء درء

تنگیں فیبس ء

گلزمین، آسمان

پورء ماہ کلشان

نیستی ء شپ جتیں

بیدہ ء گار بنت

مہرگٹ گیر بیت

لہڑا یر موش بنت

سازء دریا ہش ایت

شاعری گیر بیت

زندء شاحنشہ ء

واجھیں فیبس ء

زندء افرو دتی

گاھے زندگ نہ بیت

بید آدونس ء^(۱۳)

واجبہ بارکزیءِ وقتی زندہ گیشیں بہرے ماں در ملک ءِ درانڈیہیءِ گوازیٹنگ آنت، آئیءِ لچہانی زیبائیں
ھیال ءِ پگر، سنگینیں لبزانی کارمرزیءِ ابید میان اُستمانی تک ءِ اوں جو انیں پگر ءِ سمایےءِ گوں بندوک آنت، آئیءِ پگر ءِ
ازمی شہار ہوا و ہدءِ گیشن کپان انت کہ آئیءِ کر الہز گوں پگر ءِ جہلائیءِ ہمگر نچ بنت، آئیءِ بازین شعر آنت کہ آہانی
ازمی ءِ دروشمی کتہ کاریءِ جو انیں رنگ گوں ہیال ءِ بٹنگپ ءِ ہمراہی ءِ وانا ک ءِ دلکش آنت ءِ پہ درور، عالم اسرار، من شے
آزماں ءِ نہ لوٹاں ءِ روج ءِ کتے کشت کنت ہوا آنت۔

بارکزیءِ ابید کریم دشتی اوں بلوچی نوکیں شاعریءِ تہ ءِ آزات لچہ ہیت ءِ دروشم ءِ کتہ کاری پڑا مز نہیں
جکانسری ءِ کنگ۔ شعر ءِ لچہ آئیءِ چوناہاسک کم نبھنگ کنگ بلے ہر چنکس لچہ کہ آئیءِ نویس اٹگ ایشانی اندر ءِ آئیءِ
شاعرانہ جوہر ءِ کمال باز من انت۔

آئیءِ ہر کجام لچہ سرجمیءِ گوں، ہنیتی ءِ دروشمی بالادءِ گیشن اٹگ ءِ گتا آنت ءِ وانوک ہم آئیءِ شعری کتہ
کاریءِ چہ باز اثر مند آنت ءِ واجہ ءِ ہے نامی نہیں لچہ کہ ”دوچگر“ انت بلوچی نوکیں شاعریءِ تہ ءِ آزات لچہ ہیت ءِ ردءِ
ھنکسیں درگلے داریت ءِ ہرج لبزانی ءِ دیوان ءِ مرا گاہاں ایشی ءِ درور ءِ مثال دیگ بیت۔

دوچ دوچ جامگاں زریں

درآمد ال پہ گنڈ مہریاں بہ دوچ

شپ تاروچ

دوچ، دوچ

چار، روز ءِ مژد ءِ مو جہاں کدی

نزانت کار! دوچ موسمی ءِ مولی

درآمد ال پہ جامگاں

پہ جو ریں وش نینکاں دوچ

چیا تو رینچ ءِ چم ءِ ہر دگاں؟

کئے تراپہ نقش ءِ پل شات بیت

کئے انت کہ پتوچیلکو یے گنڈ کنت

تراپہ جاگے کئے دوچک ءِ انت

آکوٹہ پہ وٹ اش کنگ
تئی گورء کدی ٹہی، براہ دنت
بلے بچار ہر دگ ات رچنت چم ات کور بنت
گڑا تر اپہ کسے گندگ ء نیت
گڑا تر اپہ کسے کار بندگ ء نیت^(۱۴)

کریم دشتی ء اندگہ ہم اسر میں شاعرانی تہ ء صدیق آزات، ملک طوقی، اشرف سر بازی ء اول نوکیں بلوچی
شاعری ء تہ ء بنداتی زمانگ ء آزات لپے ء جوانیں تجربت کنگ ء آھاں آزات لپے ء رابلوچی شاعری ء پڑا یک مز میں جاہ ء
مقارے بکشا تگ۔

واجہ صدیق آزات ء تب گیشتر گوں لپے ء همگر نچ انت ء ہر پیمیں لپے نویس ایت بلے آئی ء شاعری ء چنکس
کہ بہر دیم ء اتلگ انت گیشتر آزات لپے انت۔ واجہ لچہانی سرھال ء بنگپ گوں زمین ء زبان ء وتی دل ء آہ ء ہلانی
درشان انت۔ شاعر ء ارواہ، مشرہ، کدہ پڑشنگ انت، تو ہر کسی ماتیں وتن ء دگہ بازیں لپے ہوار انت۔ اے لچہانی تہ ء
آئی ء شاپشتی کمال ء ہر شاہگانیں رگلے ء گوں، ہنیتی کتہ کاریاں سہرا ء پڈر انت۔ آزات لپے ء بالاد ء در ستیں رھبند ء
مکنیکانی تہ ء آئی ء باز شیواری ء گوں گیشی آر تگ۔

بگش بیلاں گدائی کاسگاں پر وٹ ات

بہ پر وٹ ات بند ء باد گیراں

بہ سندات پاد ء پاد لوپ ء گور ء طوق ء

گلامی ء تناب ء تنچناں بوج ات

کروج ات چید گاں کوھنیں

لگوش ات جامگاں ذات ء

بگرد ات بٹی گردان ء

بہ شہم ات ہر گورا

ڈیہہ ء کن ات رٹنا

واجہ چہ دلانی زنگ، کینگ و کست، ضد و حسد چا گرد و دلوارگ و شزار انت، زہری واری و بزرگی، شد و گشون، نیستی و چہراری آئی مستزیں دردانت، آچہ فریب و رپک، مکاری و عرض و تمہا و چادر و مانپو تنگیں بنی آدمانی تنگیں و ہنی جاور ہالاں چہ سک و نگیگ، نکا نسر و بے تاہیر انت۔ پھشکا آہر و ہدگوں دل و جیریت۔
آئی زرد و بے ریائیں بیگور آتر ایک نیمگے مسکیں دیار و کوہ و کوچگانی، گریب و بزرگانی، زہر و گزنگیں زحمت کشانی ترانگ و گنج ایت و پداوتی تاریخ و تاکاں لیٹیناں بلوچ و عہدگیں دور و نوبتانی یات و شہدیں ہمبلانی ترانگ آئی و راگیشتر گمگ و دلوارگ کن انت۔^(۱۵)

واجہ صدیق آزات و سرجمیں شعر و پر بندانی پگر وھیال گیشتر گوں وتی زمیں و راج و غم و اندوہانی در شان انت، آئی ہرچ و اہگ و ارمانانی در شان وتی چا گرد و نہ سگوک و نگیگیں جاورانی پدرائی کن انت۔

بخش اہگ تو من و

واہگ و ترانگے

زند زند و عمل

جان منی ساہ منی

زہری و کچلی

جوریں زند و منی

یاگی نہیں انگریاں

سر مچاریں بیلاں

سہتگ انت برہتگ انت

دڑرج انت اچ منی

اشکریں زبلاں

پل بنت و شئی

کیف بنت و شئی

جان منی ساہ منی^(۱۶)

صدیق آزاتؔ چہ ابید ملک طوقی اوں بلوچی شاعریؔ تہہ ہما بنداتی شاعرانت کہ آئیؔ بلوچیؔ ابید انگریزیؔ اردوؔ فارسیؔ ہم بازیں شعرؔ لپہ لپہ نبشتگ کنگ۔ واجہؔ شاعریؔ درستیں بہرؔ رنگ سرجمیں بنی آدمؔ غمؔ ہوشیؔ حیرتؔ ججالانی درشانی انت۔

تچہؔ سادگیں لوزاں گوں سادگیؔ درشان کنتؔ آئیؔ دراہیں لچہانی تہہ نہ گرانؔ مشکلؔ ہستؔ نیکہ وانوکؔ رادگہ جخالے سمایت۔ آئیؔ نبشتگ کنگیں لپہ لپہ پر بندیک دانورؔ زانکارؔ نوشتہ کنگیں لپہ لپہ پر بند گندگ بنت۔ بلے آوقی شاعریؔ تہہ دگہ فلسفہؔ گڑمنجیؔ منطقی چپؔ چوٹانی برہلاپ تچکیںؔ سادگیں لہزانی تہہ گوں وقی عہدؔ چاگردؔ دروشماں پیش دارایت۔

واجہ ملک طوقیؔ شاعری اوں وقی اندگہ ہم اسریں شاعرانی رنگؔ اسی انتؔ ایشیؔ ابید دنیا جہانؔ بازیں لگتھالیںؔ گریں راجؔ قومانی بزگیؔ لاچاریؔ لگتھالیؔ پلہ مرزی اوں آئی شاعریؔ چیدگؔ سر نشان انت۔ آئیؔ سمجھیں جہانؔ ویلؔ زاریانؔ وقی ڈکھؔ ویل زانتگؔ ایشاناں از می دروشمؔ رنگ بکش اتگ بلکیں آئیؔ درشان آزات لپہ ہبتؔ دروشمؔ انت کہؔ ہستیؔ کھنکی ردؔ اوں آزات لپہ بالاد کے گینہ شاہیگان کنگ۔

واجہ طوقی یک انجیں پگرؔ سماپےؔ واہند بوتگ کہ آئیؔ ساچشت چہ یکے دومیؔ گینہ واناکؔ انتؔ پگرؔ جہلاکیؔ مزنیؔ سببؔ آئی از می بالادؔ اندرؔ اوں بازیں دروشمی تجربت گندگ بنت۔ وقی ماتیں سرڈگارؔ سرزمیںؔ دردؔ تورشتؔ بزگیؔ لگتھالیؔ پدمنگیؔ راہمنکس رژناہ پگریؔ گوں از می بودؔ کردؔ را پیش دانتگ کہ وانوکؔ آئیؔ ہرج معنائی گرچؔ پہ آسانی بوج انت نہ کنتؔ پیشکاہمے معنائی گرچؔ تلؔ توکاں آزات لپہ ہبتؔ دروشم اوں ساہ زورانؔ پدربوہان انت۔

آئیؔ نہ ایوکؔ وقی زمینؔ راجؔ ساگور بوتگ بلکیں میان اُستمانی تکؔ اوں پشت کپتنگیں لگتھالیں راجانی ہک تورشت گوں وتؔ گرچ دانتگؔ لپہ گنتگ۔

یک گورے یک نیمگے

من واب گنداں پہ گلیں بانداتیؔ

روژنائی لاپ سیری رژن

ؔ آجوتی روچاں

گوں جہانؔ مردماںؔ ہمکو پگیؔ

پہ میانی رودراتک ۽ راج ۽ قوماں

یا

اوحیالاتانی سیاہ ماراں

من ۽ بل ات کہ گینسار تے گراں

روچ ۽ زون ۽ واہگ ۽

بے مرکیں، دمبرنگیں پادانی ہمراہی نہ بیت

واہگ ۽ ہل ۽ دل ۽ پل

بل کہ نازانتی ۽ تاباپانی ہر جان بنت

۽ ملا ۽ یانک ۽ ۽ مہر ۽ سہ شپاں

دروگ ۽ نازانتی

۽ رو کپتی جہان سوچانی زور شاہی ۽ تاباپاں

منی چہپال ۽ وتی دردانی کوکاراں

کسے گوش نہ کنت

نوں گتے واجہ حد اہم

چہ وتی ناپیت ۽

ہالاں بے گت انت

راستی ۽ راہ ۽ کسے پوہ نہ بیت

شاعر ۽ گالاں کسے گوش نہ کنت

لہز ۽ گالانی معن ۽ رد پہ ردی، سادگ ۽ تنگیں بیان، از می کد ۽ بالاد آئی ۽ ہمک پل ۽ گتے براہ ۽ زینت انت لہجی

کتہ کاری ۽ ہستی تک ۽ نوکی آئی ۽ جوانیں کرد زانگ بنت۔ اگاں چوش بگش ۽ کہ واجہ طوقی ۽ آزات پل ۽ دروشی

تجربت ۽ رد ۽ گوں زانت ۽ سماء پگری ہند ۽ جاہ بکش اتگ رد نہ بنیں۔

واجہ ملک طوقی ء امید لچہ ء، سنیتی بالادہ اندر ء تجربت ء کتہ کاری ء پڑا واجہ اللہ بخش بزدار، مبارک قاضی، منیر مومن، میر عمر میر ء دگہ بازیں شاعر ہوار انت کہ گوں نوکیں رپک ء داباں ء گوں لبزی معنہ شیر کنی ء تامداری ء آزات لچہ ء را انجیں رنگ ء پجاراش بکش اتگ کہ ہک وانوک ء دل ء جاہ کن انت۔

واجہ بزدار اول ایوک شاعری ء آئی ء شاعری ء گیشترین ونڈ آزات لچہ بنگ انت کہ آئی ء لچہ شاعری زبیل ء آہنگ ء چہ چکار انت۔ بلکیں آزات لچہ ء تک ء آئی ء شاعری کتہ کاریانی ہاشیر کنیں آواز ء توار گوں وتی جتائیں درشان، بنگ ء گوں نوکیں رنگ ء بحر اں چہ وتی اہدہ اند کہ جاگیریں شاعر اں گیشن اتگ۔

نوکیں بلوچی شاعری ء تہ ء آزات لچہ ء را گوں نوکیں شاعری تہری ء رد واجہ باز جو امیں لچہ پر بستگ ء پشکا چو عطا شاد ء بیم ء یک رجحان سازیں شاعرے ء رنگ ء گندگ بیت۔ اللہ بشک ء شاعری ء یک پھنادے امیش انت آ انسان ء آئی ء چا گرد ء زند ء آئی ء کلچر ء عکاسی ء کتہ ء دومی پھناد امیش کہ پے اے عکاسی کنگ ء ہاتر ء چوشیں لفظاں گشین کنگ بہ بنت تاکہ آئی ء ہیالانی درشانی پیلو یگ ء بیت نہ کتہ ء مہلوک ء را آہانی سر پد بیگ ء واستہ مز میں سرنی پے کنگ مہ کپ ایت۔ شاعری ء پھناد آئی ء زبیلی (غنایت) انت۔ اللہ بشک ء شاعری اے درائیں معیارانی سر ء داں مز میں حدی ء پیلو دنت۔ لیکن اے ٹوک ء باوجود آئی ء شاعری صرف یک حاصیں طبقہ پے ء نیام ء معروف بیگ۔^(۱۷)

دل ء ڈکھااں کنوں درشان

کئی دیم ء

کہ تالان بنت

بہارانی سمین ڈول ء

گلاب ء عطر ء مسکین

زباد مالیں تئی رکھانی

کشغیں عہد چمانی

شلو خیں مہر دستانی

لڑو خیں ہارنیشکانی

دھم انت تالں بنت گیزلغ ء

نمل ایٹھ ہر کسویں اوزدے
نفع سود میزبان
مئے ہر ڈکھے بہا کر زایت
تئی کانہالی
مئے لاچاری
تئی ساڑ تئیں ساہ
مئے دلداری۔ بہا کر زایت
ملام بڑاگ چہوئی
دھر لیں شاد مرنائی
بیاکہ
شیر کی داروں
وٹی داغاں دل پو شوں
امیدانی بزیں شارے گلانی پل بہارانی
وٹی مسکیں ازارانی (۱۸)

اللہ بھگت شعرائی اے کتابء مسودہء راوہدے کہ من چنت گشتاں و نتوں آئی شعرائیء حسن
زیبء من بے کساسء متاثر گرت اناگتء منی دپ چہ انگریزیء اے جبر در آہت آنت، A Great poet in the making
بزاں مزین شعرائیء درگء آنت۔ بلوچیء انگتء لہجہ ہانی جاوہر بلوچیء شعرائیء وانگء رادر و کار
مشک کرتگ بلے پہ مئے ردوم گروکیں لہز انکء شعرائیء جاوہر شرم ہم ہست کہ اے در ستیں لوز بلوچیء مڈیء راپڑ
گنج کن آنت۔ (۱۹)

لپے دروشی کنتہ کاریء بزدارء ہنر مندیء زانکاریء اے رپکء آزات لپے ہیتء رانوکیں بلوچی شعرائیء
اندرء نوک گرتگ پوہ وانوکاں ہم یک نوکیں رنگء کیفے پشت گپتگ۔
نوکیں شعرائیء تہء واجہ مبارک قاضیء اوں آزات لپے جو انیں، ہنیتی کنتہ کاری کرتگ، لہزء گلانی
کار مرزیء گوں دروشمء ہنیتء تہء وٹی شعری درشانء اسلوبء گوں بے دروریں لپے گپتگ۔

وئی چندہ تہا و اتز کنگ گران انت

بلے من مرچی و اتز باں

کہ دیر انت چہ و تاگتا

کجا باریں چکراناں

چو مثل ء کا نگرو گوات ء میاراں

مدتے گوستنگ

برے چہ آزمان ء شم

برے چہ گلزین ء کم

من دیر انت دل وئی لبانی آتراپاں چکرینتنگ

برے رنگانی بازار ء برے جنگانی ساہیل ء

برے پہ ڈیروء پکاں برے پہ مسکیں باتیل ء

منی بلبل منی شائشل زہیر وارانٹ

منی سسی، منی سسی، منی بائل زہیر وارانٹ۔^(۲۰)

پچناھا مبارک قاضی ء آزات لچہانی اندر ء آئی ء ساچشتی کرد باز محکم انت چیا کہ آگوں ہے ساچشتی کرد ء

زانت ء رثنا پگری ء مزنی ء روت ء سر بیت انت۔ آئی ء اے، سنیستی ء دروشی کتہ کاریانی توانائی لچہانی اندر ء باز وانا کہ ء

ڈولدر انت، قاضی ء شعرانی اندر ء جمالیات ء ندرارگ کشتی، پگری ڈولدری، درد ء شاہگانی، مہر ء مارشت، حق ء انساپ ء

جار چینی سر ڈگار ء مہر ء دوستی، زلم ء ہلاپ نفرت۔۔۔ بلکیں قاضی ء کلم چو جو ہر داریں زہم ء بڑوک ء دیر جنگیں تنپنگ ء

نک تیر انت،^(۲۱)

قاضی وھدیکہ نویسیست گڑا آئی ء درد چو نو ماہی چک ء درداں جاہ جن انت ء ہمد ء قاضی ء رثان ء زانت ء

تخلیق عمل وئی سرٹلاں سر بیت ء انجیں چیزے ودی کنت دلاں گون جن انت ء جہاں چچ کن انت، سراں ہوش کن

انت ء منزل ء شون ء دینت۔ آئی ء آزات لچہانی اندر ء، آھرگ بالی کجاشت انت، دگہ بنائے، بناکین ما، آس بالاد ء

اندگہ بازیں لچہ انت کہ آھانی اندر ء شعرانی کتہ کاریانی جو انیں آنتار گندگ بنت ء اے گشت بیت کہ واجہ ء لچہ بیت ء

دروشم ۽ ردا چواندگہ زبان ۽ لہز انکائی ساچھٹانی ہمدرووی ۽ کن آنت۔ آئی ۽ ھے ساچھٹی سُنہ کاری ۽ آئی ۽ راجہ اندگہ شاعر اں بھتا ۽ گستاکت انت بلکیں کریم دشتی ۽ سید ہاشمی ۽ ڈولیں نویسکارانی سرپ ۽ کاریت ۽ جاہ دنت۔
نوکیں بلوچی شاعری ۽ تک ۽ منیر مومن ہم آرات لپہ ۽ یک شریں نویسکارے کہ آئی ۽ ھک لپہ وتی دور ۽ باریگ ۽ درستی شاعر اں چہ گینچ اہگ ۽ بھتا آنت۔ بلکیں آئی ۽ درشان ۽ تہ ۽ ساچھٹی بازیں جوہرے پد بیت کہ ھے آئی ۽ ساچھٹی بود ۽ توانا میں رنگ ۽ کتہ کاریانی مستز میں مثال زانگ بنت۔ آئی ۽ نازر کیں ہیال ۽ لیکہ انچوش ایرر چنت شعر ۽ تہ ۽ گتہ دگہ دنیا یے گوں لہز ۽ گالانی ہمدردی ۽ جوڑ بیت۔

چوناھا ہم شاعری بے کسائیں سُنہ کاریانی زیبا ۽ سرجمیں درشان انت۔ ہیال ۽ جذبگ ہر دو میں اوں تجربت کنگہ بنت ۽ شاعری ۽ بستار چونا ہم ہمیش انت کہ آ انسان ۽ درستی سُنہ کاریانی درشان انت بلکیں سُنہ کاریانی ھے نازرک سائی اثر شعر ۽ ساچھٹ ۽ آفاقی جوڑ کت۔ شریں شاعر ۽ ساچھٹ کاروتی ہرچ رنگیں تخلیق ۽ گوں ہسیتی ۽ دروشمی رد ۽ بند ۽ انچوش کاریت ۽ شعر جوڑ کت کہ چہ ھک وانندگ ۽ نویسکار ۽ بستار ۽ کٹا ۽ دور اوشنت ایت۔

نوکیں بلوچی آرات لپہ ۽ تہ ۽ منیر مومن ہما شاعر زانگ بیت کہ آئی ۽ بلوچی آرات لپہ ۽ تہ ۽ وتی یک انچیں درشان ۽ اسلوبے جوڑ بنگ کہ آئی دور ۽ باریگ ۽ اندگہ شاعر اں تنیکہ آجاہ گت نہ گرتگ، پرچا کہ سُنہ کاری ۽ اسل لوٹ اوں ہمیش انت ہرچ کوہنیں چیز ۽ را گوں نوکیں رنگ ۽ اثر اں چارگ ۽ دیم ۽ آرگ۔ یکیں ہیال ۽ مارشت ۽ یکیں رنگ ۽ دیم ۽ آرگ سُنہ کاری کنگ نہ بیت، پشکا یکیں ہیال ۽ را گوں مارشتی ۽ ساچھٹی کالب ۽ جوڑ کنگ نوکیں رنگ ۽ اثرے ودی کرت کت۔ آئی ۽ اے لپہ، مہناز، ۽ کسائیں درورے بچارات:

توانچیں درچکلے

کہ نودرونگاں گوں تئی ڈچار بنت

ہتم ز بہریں موساں

تئی تاکاں ماہکان چند اہگ

تئی شیر گاں چہ آس جوڑ کت زمانگ ۽

کہ آس رنگ دنت سیادیاں

کہ آجوزگاں زبان دنت

پتومن برزیں کوہے سرکپاں

بلے تئی تَن کوہاں آپ کنت
پتو سفر من دید گاں کنگ
ۛ راہ سنگت آنت منی
بلے تئی ساہگ ۛ چہ ملک جوڑ بنت
تئی شہار ۛ آہوانی روج دمبر آنت
تئی شاہاں ایمنی ۛ مرگ درنگ بنت
کجائے تو کہ ہر سہا
کسے منا گوں آسمیاں داگ دنت
شپاں پلٹت چراگ دنت (۲۲)

بلوچی لہز انک ۛ نوکیں آزات لپے ۛ تہ ۛ منیر مومن ہا نو یس کارانت کہ آئی گور ۛ، ہییتی ۛ دروشمی کنتہ کاری ۛ
ابید شعری کنتہ کاری ۛ مز نیں ۛ مھمیں رنگ گندگ بنت انت۔ اے شعر ۛ تہ ۛ یک نیمگے آئی ۛ، ہییتی کنتہ کاری ۛ جو ہر پدر
آنت کہ آزات لپے ۛ تہی ۛ اندری بالاد سمبھ اتگ ۛ دو می نیمگ ۛ ۛ لپے ۛ اندر ۛ آئی ۛ شعری کنتہ کاری گوں زانت ۛ
ہنر مندی ۛ گر تگ کہ شعر ۛ رنگ ۛ جمال ۛ جو انیں ہاسیت آنت۔ چرے لپے ۛ ابید، شہر سلامت، کپوت دیوا گلگیں
مرگے، آجوتی حاک ۛ مہلب، کس ۛ دگہ بازیں آزات لپے ۛ ہست کہ گوں از می ۛ تکنیکی کنتہ کاریاں بازواناک آنت۔

تو کہ لڈے چداں ساہگاں گوات بارت
چاریں نیماں منی، بہرے سوت جنت
الوتی زیرانی در ہیں پرتھگیں ٹکراں
مرگ سنٹاں چنٹت ۛ چداں سرگرت
اوست مندیں دریگانی چم
شاعری دڑ سببیں زبان شہسواریں قلم
شہم، چکندگ ۛ بوسرگانی جلتک
ہاری ۛ گوں بنت
بچ نہ مانیت بس، بہرے سوت جنت

گوں تئی بجزگ ء زندگی کیمزیت
مہلباں گوات بارت
تو کہ لڈے چداں رنگ نادرہ بنت
ساہگاں گوات بارت
تئی جتائی تو ارے کہ مانانہ بیت (۲۳)

نوکیں بلوچی شاعری ء آزات لپے ہیت ء دروشم ء تہ ء استیں و ہد ء دگہ اوں بازیں وانندگیں لپے کار ہست
انت کہ گون دنیا جہان ء دیروئی کرتگیں لبزانک ء زبانانی شعری تہرانی کنتہ کاریانی رداگوں ہمگام بجزگ ء
انت۔ زبکیں بلوچی آزات لپے رنگ اے وژنہ بوتگ کہ مرچی نیں اہد ء ایشی ء ہستی ء شعری پہنات ء اندر ء کتہ کاری ء
جو انیں درور گنگ بنت انت۔

آسر:

نوکیں بلوچی شاعری ء آزات لپے ء ہستی کتہ کاری ء پٹپولی وانشت ء چہ ہمے پدربوت کہ شاعری ء اے تہرے
امر ایٹکس مزن نہ انت بلے البت ایشی ء اندر ء شریں وڑی ء ازمی ء تکلیکی کتہ کاری کنگ بوتگ۔ ہستی کتہ کاری بہ بیت یا
کہ شعری کتہ کاری ہر دو نیں نکاں آزات لپے نویسگ ء دیم ء آرگ بوتگ۔ بندت ایشی ء اندر ء آرگیں ازمی تام ء
جوہر گنگ نہ بنت بلے ہر چنت کہ نوکیں لپے کار ء ندکار دیم ء انگلگ انت ہر کس ء وتی پگر ء زانت ء ردا کہ آزات لپے
نویں اتگ گڑا وڑے نہ وڑی ء چہ یکے دومی ء چے نوک گنگ ء جہد گرتگ۔ اے کسانیں پٹپولی کار ء تہ ء نوکیں بلوچی
شاعری ء آزات لپے ء ہستی ء دروشمی کتہ کاریاں شہازگ ء پول کنگ بوتگ کہ ایشی ء اندر ء چندے گچیں کرتگیں لپے
کارانی لچھی درور ء مثالاں گون دیم ء آرگ بوتگ انت۔

چوناہا بلوچی آزات لپے کدر ء کساس ء حساب ء مز نیں پنڈے براتگ ء بلوچی لبزانک ء ایشی ء مز نیں ء
گران بہا نیں گتھ ء مڈی یے ہست انت ء و ہد انگلگ کہ نوک باہندیں جو ان ء پولاکاراے نیسگ ء وتی دلگوش ء گور بہ کن
انت داں کہ آزات لپے چیر ء اندریں مال ء مڈی درجنگ ء اکاپیں رنگی ء وانوکانی دیم ء بہ بنت۔

سرشون

۱۔ دشتیاری، صبا، گلکار ء چکنکار، سید ریفرنس لائبریری کراچی، ۲۰۱۵ء، ۵۴

۲۔ ہمیش، ۵۲

- ۳۔ امروز، لاہور، ۱۸ ستمبر ۱۹۵۳ء، ۱۴
- ۴۔ دشتیاری، صبا، گلکارہ چکنکار، سید ریفرنس لائبریری کراچی، ۲۰۱۵ء، ۸۴
- ۵۔ بزدار، واحد، جدید بلوچی شاعری کا آغاز و ارتقاء، بلوچی اکیڈمی کوئٹہ، ۲۰۰۵ء، ۸۱
- ۶۔ جمالدینی، عبداللہ جان، رٹن، بلوچی اکیڈمی کوئٹہ، ۱۹۸۶ء، ۹۱
- ۷۔ بزدار، واحد، جدید بلوچی شاعری کا آغاز و ارتقاء، بلوچی اکیڈمی کوئٹہ، ۲۰۰۵ء، ۱۶
- ۸۔ دشتیاری، صبا، گلکارہ چکنکار، سید ریفرنس لائبریری کراچی، ۲۰۱۵ء، ۸۴
- ۹۔ داد، اے آر، بزرگیس آسمان، ازم کولواہ، ۲۰۱۵ء، ۳۲
- ۱۰۔ شاد، عطا، گلزمین، بلوچی اکیڈمی کوئٹہ، ۲۰۱۵ء، ۴۱
- ۱۱۔ بزدار، واحد، فکر و فن، بلوچی اکیڈمی کوئٹہ، ۲۰۰۶ء، ۹۳
- ۱۲۔ بزدار، واحد، شائیم، بلوچی اکیڈمی کوئٹہ، ۲۰۱۶ء، ۲۶
- ۱۳۔ دشتیاری، صبا، گلکارہ چکنکار، سید ریفرنس لائبریری کراچی، ۲۰۱۵ء، ۵۵
- ۱۴۔ دشتی، کریم، دل زریٹ بولان، بلوچی اکیڈمی کوئٹہ، ۲۰۱۵ء، ۵۵
- ۱۵۔ غمشاد، اکبر، بلوچی نوکیس نظم، بلوچی اکیڈمی کوئٹہ، ۲۰۱۷ء، ۱۸۶
- ۱۶۔ ہمیش، ۱۸۸
- ۱۷۔ قیصرانی، نعیم، پیش گال، ہشکس رک سوز بنت، اللہ بخش بزدار، بلوچی اکیڈمی کوئٹہ، ۱۹۸۸ء، ۱۵
- ۱۸۔ بزدار، اللہ بخش، ہشکس رک سوز بنت، بلوچی اکیڈمی کوئٹہ، ۱۹۸۸ء، ۴۱
- ۱۹۔ جمالدینی، عبداللہ جان، پیش گال، ہشکس رک سوز بنت، اللہ بخش بزدار، بلوچی اکیڈمی کوئٹہ، ۱۹۸۸ء، ۱۹
- ۲۰۔ قاضی، مبارک، ہانی منی ماتیں وطن، سچکان پبلی کیشنز گوادر، ۲۰۱۲ء، ۱۰۲
- ۲۱۔ مجید، گوادری، پیش گال، ہانی منی ماتیں وطن، مبارک قاضی، سچکان پبلی کیشنز گوادر، ۲۰۱۲ء، ۱۱
- ۲۲۔ مومن، منیر، استال شپادہ گردانت، بلوچ سنگت ادبی مجلس، ۲۰۰۹ء، ۴۷
- ۲۳۔ مومن، منیر، پاس جنان آنت دروازگ، زبان شنگار بحرین، ۲۰۱۱ء، ۴۳